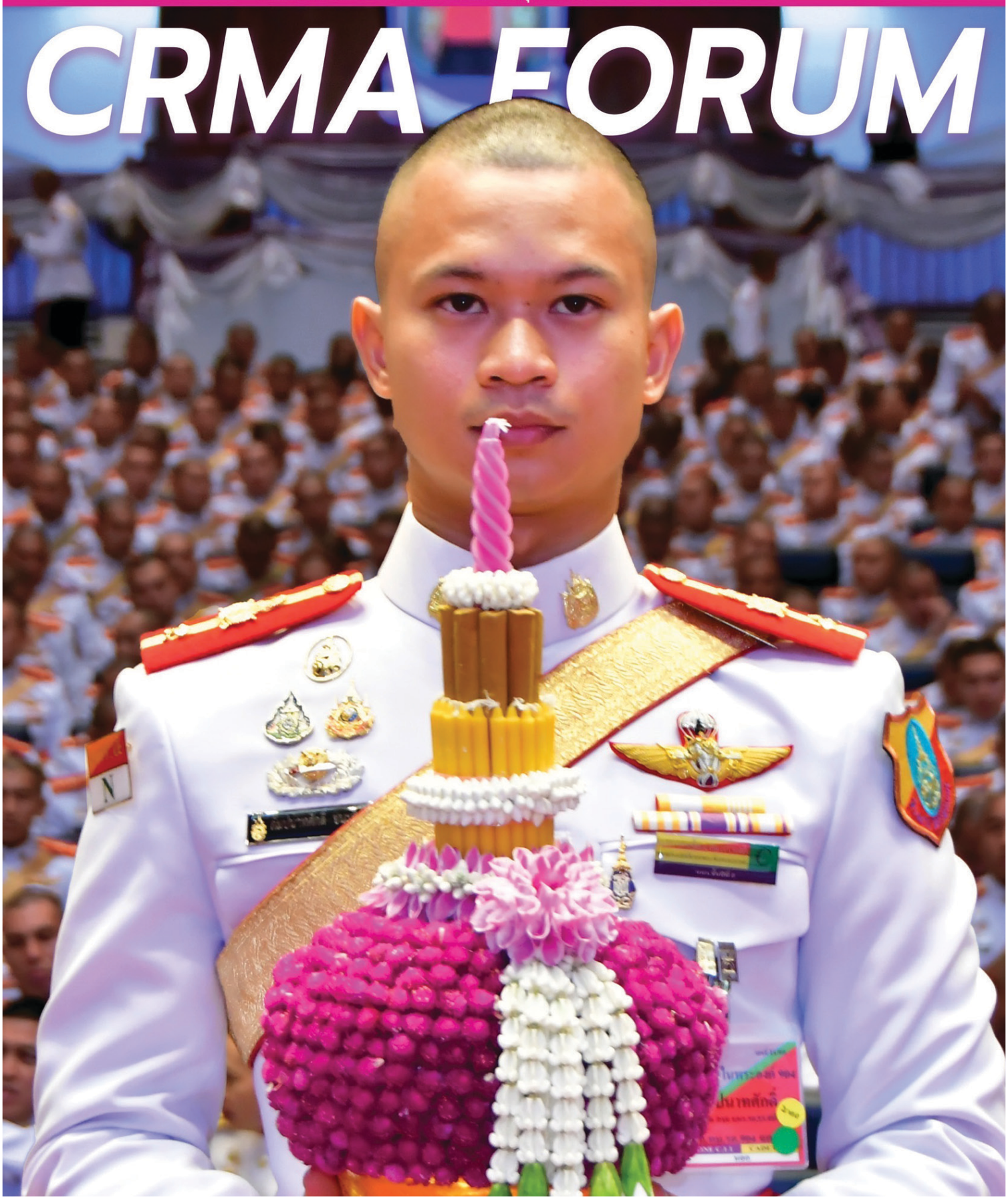
เสนาศึกษา

เล่มที่ ๙๑ ตอนที่ ๒ เดือนเมษายน – มิถุนายน ๒๕๖๘ ISSN 0857-5002

CRMA FORUM

aw-cl-□□□□□□□□□□-□□□□□□□□□-91-2.indd 1 29/6/2568 BE 22:04

หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ :
เอกสารเก่าเล่าเรื่องอาเซียน เบื้องหลังการก่อตั้งสมาคมและความยากลำบากในช่วง 10-20 ปีแรก
(1) บทนำและแนวทางของการเล่าเรื่อง

พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ

"กลุ่มอาเซียน (ASEAN) เป็นการรวมตัวของประเทศในค่ายโลกเสรี ใน ค.ศ. 1967 เดิมเป็นกลุ่มที่เรียกว่า ASA ที่ตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1961 เพื่อลดการพึ่งพามหาอำนาจภายนอก ป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ร่วมกัน เพื่อให้แต่ละประเทศพัฒนาไปได้อย่างดี ภายหลังเพิ่มจำนวนสมาชิกและมีเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจร่วมกัน"

พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ "บทนำ : เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในบริบทกระแสโลก" วิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (HI 4105) 10 กันยายน 2552

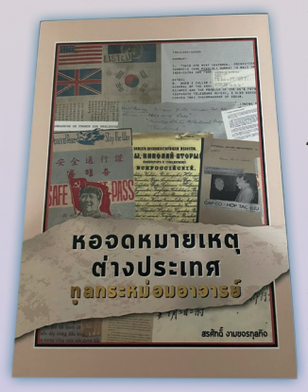
บทนำ

พระราชนิพนธ์ข้างต้นนี้ เป็นส่วนหนึ่งของเอกสารประกอบการทรงสอนของทูลกระหม่อมอาจารย์ เมื่อปี พ.ศ. 2552 ซึ่งเป็นวิชาเลือกเสรีสำหรับนักเรียนนายร้อยชั้นปี 4 และจากใจความของพระราชนิพนธ์ที่ยกมานี้ ซึ่งแม้เป็นเพียงข้อเท็จจริง แต่ก็มีเรื่องชวนคิดกับผู้อ่านว่าเมื่อได้อ่านแล้ว ท่านมีความเห็น มีข้อคิดอย่างไร เมื่อคิดเทียบกับประเด็นที่ผู้เขียนได้ตั้งไว้ในตอนนี้ คือ "เบื้องหลังการก่อตั้งสมาคมและความยากลำบากในช่วง 10-20 ปีแรก"

แต่ถ้าอ่านแล้ว ท่านยังไม่มีข้อคิดเห็นอะไร ก็อย่าไปกังวลใจแต่อย่างใด พยายามอ่านต่อไปอย่างสงสัยใคร่รู้

ผู้ที่มีความสงสัยใคร่รู้ เมื่ออ่านพระราชนิพนธ์นี้ในขั้นต้นดูจะเป็นเรื่องธรรมดา แต่ก็คงอดสงสัยไม่ได้ เพราะในความธรรมดานี้กลับมีเรื่องชวนคิด ชวนมองย้อนกลับไปในอดีตของอาเซียน เนื่องจากมีประเด็นน่าสนใจที่สะท้อนถึงความต่อเนื่องและพัฒนาการจากยุคสงครามเย็นสู่ยุคหลังสงครามเย็นได้อย่างดี อีกทั้งยังแสดงถึงนัยสำคัญของเบื้องหลังการก่อตั้งสมาคมอาเซียน ที่มีเป้าหมายหลัก 2 ประการ คือ 1) เพื่อลดการพึ่งพามหาอำนาจภายนอก และ 2) เพื่อให้แต่ละประเทศพัฒนาไปได้อย่างดี และมีเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจร่วมกัน ซึ่งเป้าหมายทั้ง 2 นี้ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของเสาหลักประชาคมอาเซียนและเป็นที่ยอมรับบนเวทีโลกในปัจจุบัน

ในโลกปัจจุบัน แม้โลกได้ผ่านพ้นสมัยสงครามเย็นเข้าสู่ยุคหลังสงครามเย็นแล้ว แต่อาเซียนก็ยังคงต้องเผชิญกับระบบโลกแบบเดิมที่มี 2 ขั้วใหญ่อยู่ดี ในยุคของฝ่ายหนึ่งมี จีน-รัสเซีย-พันธมิตร/BRICS+ กับอีกฝ่ายหนึ่ง คือ ฝ่ายตะวันตก-สหรัฐอเมริกา และการขึ้นมาของประธานาธิบดี Donald Trump อีกครั้งในปี 2568 (Trump 2.0) ด้วยนโยบาย"America First" ก็แน่นอนว่ายิ่งจะสร้างผลกระทบต่อระบบโลกและโลก 2 ฝ่ายในอนาคตมากขึ้น โดยเฉพาะกับค่ายคู่แข่งของสหรัฐอเมริกา คือ จีน-รัสเซียและพันธมิตร/BRICS+ (กลุ่มนี้มีสมาชิกก่อตั้ง 5 ชาติ บราซิล รัสเซีย อินเดีย จีน แอฟริกาใต้ ต่อมามีสมาชิกเพิ่มขึ้นอีกรวมไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ด้วย) และไม่ยกเว้นพันธมิตรของค่ายสหรัฐอเมริกาเองทั้งทางยุโรป-เอเชีย และคงส่งผลต่อไทย-อาเซียนอย่างแน่นอนเช่นกัน

ดังนั้น การยึดมั่นในหลักการเดิมนั้น จึงยังคงมีความสำคัญและเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับอาเซียน ในการเจรจาต่อรองบทเวทีโลกปัจจุบัน-อนาคต แต่คนจำนวนมากกลับไม่ทราบ ไม่เคยรับรู้มาก่อนว่าในอดีตกว่าที่อาเซียนจะก่อตั้งขึ้นและเป็นที่ยอมรับกันบนหลักการนี้ในเวทีโลกตั้งแต่สมัยสงครามเย็นนั้น ผู้นำไทย-อาเซียนต้องผ่านความยากลำบากไม่น้อย สิ่งนี้จึงเป็นสารตั้งต้นที่ชวนคิดย้อนกลับไปในอดีต เพื่อเข้าใจ เข้าถึงจุดเริ่มต้นของเรื่อง

ในอดีต การเคลื่อนไหวเพื่อก่อตั้งสมาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2510 (1967) ซึ่งริเริ่มโดยประเทศไทยและอีก 4 ชาติในภูมิภาคนี้ ได้แก่ สิงคโปร์ มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย เพื่อเป้าหมายดังกล่าวในเวลานั้น มีร่องรอยทางข้อเท็จจริงและเรื่องเล่าจากผู้เกี่ยวข้อง ได้แสดงให้เห็นชัดว่า กว่าที่อาเซียนจะก่อตั้งขึ้นและเป็นที่ยอมรับกันนั้นกลับมิใช่เรื่องง่ายนัก โดยเฉพาะในช่วงที่สภาวะของสงครามเย็นยังมีความตึงเครียดสูง และทางสหรัฐอเมริกาในฐานะเป็น "พี่ใหญ่" กลับไม่เห็นด้วยกับแนวทางของไทย-อาเซียน และที่สำคัญคือ เมื่อก่อตั้งสมาคมแล้ว การดำเนินการของสมาคมอาเซียนก็เป็นไปอย่างยากลำบากในช่วง 10-20 ปีแรก เพราะยังไม่เป็นที่ยอมรับจากทุกฝ่ายในยุคนั้น ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายโลกเสรี ค่ายคอมมิวนิสต์ และกลุ่มไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (Non-Aligned Movement, NAM)

เมื่อเบื้องหลังของเรื่องมีความเป็นมาอย่างยากลำบากเช่นนี้ ผู้อ่านผู้สนใจ หลายท่านก็คงมีคำถามในใจไม่น้อยว่า แล้วทำไมผู้นำไทยและอีก 4 ชาตินั้น จึงคิดริเริ่มก่อตั้งอาเซียน ด้วยแรงผลักดันจากปัจจัยใด แนวคิดอะไร ใช้กลอุบายแบบไหน มีกลยุทธ์ใดในการต่อสู้ ตั้งรับ และยืนหยัดจนเป็นที่ยอมรับจากฝ่ายต่าง ๆ นั้นมาได้อย่างไร

ผู้อ่านอาจเก็บคำถามเหล่านี้ไว้ในใจก่อนก็ได้ เพราะคำตอบของเรื่องราวนี้ต้องอาศัยหลักฐานข้อเท็จจริงไม่น้อย และในองค์ความรู้ของไทยก็ยังไม่ปรากฏแพร่หลายนัก ทั้งในแวดวงวิชาการและผู้สนใจทั่วไป แต่ผู้เขียนกลับพบข้อมูลจำนวนมากในเอกสารลับของหอจดหมายเหตุแห่งชาติ สหรัฐอเมริกา (National Archives & Records Administration, NARA) จึงเป็นที่มาของงานเขียนเอกสารเก่าเล่าเรื่องอาเซียนจากหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ เพื่อนำร่องและเปิดประเด็นของคำถามและคำตอบที่เกี่ยวข้องกับเบื้องหลังการก่อตั้งสมาคมอาเซียนและความยากลำบากในช่วงต้นให้ได้รับรู้กันอย่างทั่วถึง ด้วยการเผยแพร่เอกสารเก่า ข้อมูลลับที่สำคัญนั้นไปสู่ผู้คนในวงกว้าง ซึ่งถือเป็นการขยายการรับรู้เอกสารทางประวัติศาสตร์จากต่างประเทศ และองค์ความรู้เรื่องราวความยากลำบากของอาเซียนในช่วงแรก ที่ชาวไทย-อาเซียนควรต้องรับรู้ไว้ จะได้ช่วยกันสืบสานต่อ ๆ ไป

ในการนำร่องและเปิดประเด็นของคำถามและคำตอบเหล่านี้ ผู้เขียนจะค่อย ๆ คลี่คลายปมของปัญหาจากความรู้เดิม ข้อสังเกต ความสงสัย จนไปพบกับเอกสารลับ ข้อมูลใหม่ แล้วได้ข้อสรุปเพื่อนำไปสู่ความรู้ใหม่เกี่ยวกับเบื้องหลังการก่อตั้งสมาคมอาเซียนและความยากลำบากในช่วงต้น โดยเริ่มด้วย "อาเซียนจากสมาคมสู่ประชาคม : องค์ความรู้ที่รู้กันมา" เสริมด้วย "ภารกิจของหอจดหมายเหตุ

aw-cl-[redacted]-91-2.indd 18 29/6/2568 BE 22:04

ต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” จากนั้นจึงตามด้วย “อาเซียน : จากการเรียนการสอนสู่งานสัมมนาและงานเขียนกึ่งวิชาการในเชิงเรื่องเล่า” และจบด้วยการขมวดปมของเนื้อหาหลักจากเอกสารลับของสหรัฐอเมริกา (NARA) “แนวคิดและเนื้อหาของเรื่องเล่า”

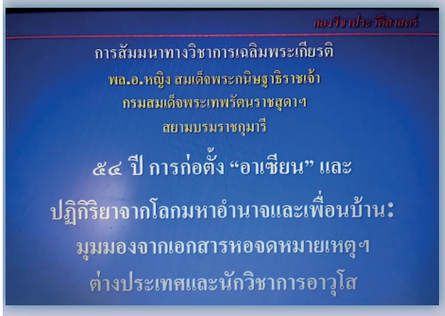
อาเซียนจากสมาคมสู่ประชาคม : องค์ความรู้ที่รู้กันมา

การก่อตั้งสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือ “อาเซียน” เมื่อปี พ.ศ. 2510 (ค.ศ. 1967) นั้น ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการรวมตัวในประเทศของกลุ่มภูมิภาคนี้ เพื่อต้องการเป็นอิสระจากมหาอำนาจหรือการถ่วงดุลจากระบบ 2 ขั้วอำนาจ และการแสวงหาความร่วมมือในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติกับฝ่ายต่าง ๆ แม้ในช่วงแรกได้ประสบพบเจออุปสรรคใหญ่จากระบบ 2 ขั้วนั้น เนื่องจากการจัดตั้งอาเซียนยังก้าวไม่พ้นจากอิทธิพลของสหรัฐอเมริกา และยังไม่เป็นที่ไว้วางใจจากค่ายคอมมิวนิสต์อีกด้วย แต่ต่อมาอาเซียนก็สามารถก้าวขึ้นมามีบทบาทและอิทธิพลบนเวทีโลกเรื่อยมาอย่างเข้มแข็ง กลายเป็นเวทีสำคัญหรือขั้วอำนาจหนึ่งในยุคหลังสงครามเย็น

ในปัจจุบันอาเซียนได้เติบโตก้าวขึ้นสู่การเป็น “ประชาคมอาเซียน” (ASEAN Community) นับจากปี 2558 เป็นต้นมา และในฐานะ “ประชาคม” อาเซียนก็มีจุดยืนที่เด่นชัดบนเวทีโลก ในยุคระบบหลายขั้วอำนาจ แม้ภายหลังการสิ้นสุดของสมัยสงครามเย็นเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันและในอนาคตอันใกล้ ระบบโลกกลับมามีลักษณะเดิมในยุค 2 ขั้วใหญ่ คือฝ่ายหนึ่งมีจีน-รัสเซียและพันธมิตร/BRICS+ กับอีกฝ่ายหนึ่งมีพันธมิตรตะวันตก-สหรัฐอเมริกา/Trump 2.0 เป็นแกนกลาง แต่อาเซียนก็ยังคงมีจุดยืนเช่นเดิม เพื่อเจรจาต่อรองกับขั้วมหาอำนาจกลุ่มประเทศอื่น ๆ ตามเจตนารมณ์เมื่อแรก คือ เป็นอิสระ มีเอกราช มีสันติภาพ และมีอำนาจต่อรองบนเวทีโลก

“อาเซียน” เมื่อแรกก่อตั้งขึ้นโดยปฏิญญากรุงเทพ (Bangkok Declaration) หรือปฏิญญาอาเซียน (ASEAN Declaration) เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2510 นั้น มีวัตถุประสงค์ใหญ่ที่เด่น ๆ คือเพื่อสร้างความร่วมมือในระดับภูมิภาค เพื่อนำพากลุ่มประเทศตนเองให้รอดพ้นจากภัยสงครามเย็นระหว่าง 2 ค่ายมหาอำนาจ (คอมมิวนิสต์-โลกเสรี) และมีสมาชิกเริ่มแรกเพียง 5 ประเทศ (อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ และไทย)

ที่มาของ “อาเซียน” อันเป็นองค์กรระดับภูมิภาคนี้ มีประวัติความเป็นมาน่าสนใจสำหรับคนไทยและประเทศไทย เนื่องจากประเทศไทยมีส่วนร่วมก่อตั้งและเป็นสมาชิกที่กระตือรือร้นตลอดมาจนปัจจุบัน และในปี 2568 นี้ อาเซียนได้ก้าวเดินมาจนมีอายุใกล้ 6 ทศวรรษแล้ว และในอนาคตอันใกล้ก็คงจะได้เห็นอาเซียนเข้าสู่ระยะเปลี่ยนผ่านสำคัญอีกช่วงหนึ่ง นั่นก็คือ สมัยของ “ประชาคมอาเซียน” ในบริบทของ BRICS+ กับ Trump 2.0

ดังนั้น การย้อนกลับไปทบทวนและทำความเข้าใจ เข้าถึง จากจุดกำเนิดขององค์การนี้ จึงน่าจะเป็นพื้นฐานทางความรู้ที่ดี เพื่อจะช่วยพัฒนาแนวทางให้เราสามารถก้าวเดินต่อไปสู่การประชาคมร่วมกันอย่างยั่งยืนและมั่นคงยิ่งขึ้นบนเวทีโลกปัจจุบัน-อนาคต ที่ยังคงเต็มไปด้วยการแข่งขันของมหาอำนาจ จึงเป็นที่มาของงานเขียนเรื่องเล่านี้ ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการพบข้อมูลใหม่ ๆ จากเอกสารลับของสหรัฐอเมริกา (NARA) ที่เคยนำเสนอในการจัดงานสัมมนาเมื่อปี 2564 เรื่อง 54 ปี การก่อตั้ง “อาเซียน” ริเริ่มโดยหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าและสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

เพื่อช่วยให้การสร้างความรู้ ความเข้าใจ เข้าถึง พัฒนาในเรื่องการก่อตั้ง “อาเซียน” นี้ เป็นไปอย่างรอบด้าน การจัดสัมมนาเมื่อปี 2564 นั้น จึงได้เปิดประเด็นและมุมมองต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง คือเป็นการพินิจพิเคราะห์จากทุกแง่มุมในเชิงท่าทีและปฏิกิริยาอย่างกว้าง ทั้งจากฝ่ายไทย มหาอำนาจ 2 ค่ายใหญ่ กลุ่ม NAM และเพื่อนบ้าน และยังเปิดกว้างให้กับทุกมุมมองของเอกสารหอจดหมายเหตุต่างประเทศและนักวิชาการอาวุโส

สำหรับข้อมูลจากมุมมองของเอกสารหอจดหมายเหตุต่างประเทศนั้น ในการจัดสัมมนาครั้งนี้ได้พยายามรวบรวมผู้รู้จำนวนหนึ่งซึ่งมาจากนักวิชาการทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ จำนวน 14 ท่าน และแต่ละท่านได้เก็บรวบรวม พร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลจากหอจดหมายเหตุต่างประเทศตามเป้าหมาย คือการค้นคว้าและเก็บข้อมูลจาก 11 ประเทศ ได้แก่ เกาหลีใต้ กัมพูชา จีนแดง (สาธารณรัฐประชาชนจีน) ไต้หวัน เยอรมนี เวียดนาม ฝรั่งเศส รัสเซีย สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และอินเดีย โดยเน้นประเทศที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับไทยในช่วงการก่อตั้งสมาคมอาเซียน รวมทั้งบทบาทและอิทธิพลของสมาคมนี้ในช่วงสิบปีแรก 2510-2520 (1967-1977) และหลังจากนั้นต่อมา

เอกสารจากหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ในจำนวน 11 ประเทศนี้ ครอบคลุมทั้งกลุ่มค่ายโลกเสรี คือ สหรัฐอเมริกา เกาหลีใต้ ไต้หวัน ฝรั่งเศส ออสเตรเลีย กลุ่มค่ายคอมมิวนิสต์ คือ จีนแดง (สาธารณรัฐประชาชนจีน) กัมพูชา สหภาพโซเวียต (รัสเซีย) เวียดนามและเยอรมนี (รวมถึงเยอรมนีตะวันออก) และกลุ่มไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (Non-Aligned Movement, NAM) เช่น อินเดีย ซึ่งมีข้อมูลในส่วนของพม่าและอินโดนีเซียรวมอยู่ด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อให้ได้ข้อมูลมากที่สุดและรอบด้านเท่าที่เป็นไปได้ และเป็นไปตามพระราชดำริของทูลกระหม่อมอาจารย์ที่ทรงเน้นให้ตระหนักไว้เสมอว่า “...การหาข้อมูลหรือหลักฐาน ควรหาหลักฐานให้ได้มากที่สุดและหลากหลาย เพื่อตรวจสอบ ตรวจทานกันและกัน ให้มั่นใจว่าจะจำลองภาพในอดีตได้ใกล้เคียง...” (ส่วนหนึ่งจากบทพระราชนิพนธ์คำสอนเรื่อง “ไทยกับเพื่อนบ้าน : จุดมุ่งหมายและขอบเขตการศึกษา และวิธีการทางประวัติศาสตร์” วิชาหัวข้อพิเศษทางประวัติศาสตร์ไทย : ไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน (HI 4106) 30 เมษายน 2556)

อย่างไรก็ตาม เรื่องเล่าอาเซียนนี้จะแนะนำเพียงเอกสารของสหรัฐอเมริกา (NARA) เป็นการนำร่องก่อน และอยู่ในชุดงานเขียน

aw-cl-[redacted]-91-2.indd 19 29/6/2568 BE 22:04

เอกสารเก่าเล่าเรื่อง จากเอกสารลับของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ โดยมีแกนกลางของเรื่องคือ “เบื้องหลังการก่อตั้งสมาคมอาเซียนและความยากลำบากในช่วง 10-20 ปีแรก : มุมมองจากเอกสารลับของสหรัฐอเมริกา” และยังคงเป็นการดำเนินการที่ต่อเนื่องในชุดเอกสารเก่าเล่าเรื่องในสมัยสงครามเย็น จากสงครามเกาหลีสู่การก่อตั้งสมาคมอาเซียน และคิดว่าน่าจะมีการผลิตบทความในชุดนี้ต่อไปอีก จากเอกสารสำคัญในช่วงรอยต่อจากยุคสงครามเย็นไปสู่สมัยหลังสงครามเย็น หรือจากสมัยสงครามเย็นย้อนกลับไปในอดีตสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 อีกหลายชุดด้วยกัน เนื่องจากหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ ยังมีเอกสารลับที่สำคัญและน่าสนใจอีกมาก และน่าสนใจอย่างยิ่งโดยเฉพาะสำหรับการศึกษาวิจัยเชิงลึกทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ และการเผยแพร่เอกสารเก่า ข้อมูลลับเหล่านี้ ก็นับเป็นภารกิจหนึ่งของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ ที่มีการดำเนินการมานานมากกว่าสามทศวรรษแล้ว

ภารกิจของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์

ตามแนวพระราชดำริและพระราชประสงค์ของทูลกระหม่อมอาจารย์ ที่ทรงริเริ่มหอจดหมายเหตุต่างประเทศนี้ เมื่อปี 2534-2535 เป็นต้นมานั้น จุดมุ่งหมายและภารกิจหลักของหอจดหมายเหตุแห่งนี้ มีทั้งด้านการค้นคว้า รวบรวมและจัดเก็บเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยจากต่างประเทศ และการเผยแพร่เอกสารสำคัญดังกล่าวในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งมี 5 ด้าน ได้แก่ 1) การจัดงานสัมมนาประจำปี 2) การแปลเอกสาร 3) การวิจัยเชิงลึก งานเขียนสร้างสรรค์ในเชิงสารคดี 4) การให้บริการความรู้เอกสารต่างประเทศแก่ผู้สนใจทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด และ 5) การพัฒนาองค์ความรู้ของระบบเอกสารในรูปหอจดหมายเหตุอิเล็กทรอนิกส์ ในฐานะเป็น “แบบอย่าง” (example) และเพื่อเป็น “ตัวแบบ” (model) ของการบริหารจัดการเอกสารต่างประเทศอย่างเป็นระบบครบกระบวนการ เพื่อเป็นแนวทางให้แก่วงวิชาการและผู้สนใจทั่วไปด้านจดหมายเหตุของไทย-อาเซียนต่อไป

สำหรับงานเขียนชุดเอกสารเก่าเล่าเรื่อง จากเอกสารลับของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ ดังเรื่อง “เอกสารเก่าเล่าเรื่องอาเซียน เบื้องหลังการก่อตั้งสมาคมและความยากลำบากในช่วง 10-20 ปีแรก” ที่ท่านกำลังอ่านอยู่นี้ ก็จัดเป็นในส่วนหนึ่งของการเผยแพร่เอกสารสำคัญดังกล่าวในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งอาจอยู่ใน ข้อ 3) และ/หรือ ข้อ 4) ข้างต้นก็ได้ แต่ได้เน้นให้กับผู้อ่าน ผู้รู้ ในแวดวงนักการทหาร ทหารอาชีพ ทหารวิชาการ ทหารปัญญาชน อาจารย์ทหารและนักเรียนนายร้อย เป็นพิเศษ เช่นเดียวกับงานเขียนชุด “เอกสารเก่าเล่าเรื่อง สงครามเกาหลี” ที่เผยแพร่ผ่านมาแล้ว เพื่อให้ผู้อ่าน ผู้รู้ ในแวดวงนี้ได้รับรู้และทราบความเคลื่อนไหวทางข้อมูลประวัติศาสตร์ใหม่ ๆ จากเอกสารลับของต่างประเทศ โดยเฉพาะจากสหรัฐอเมริกา (NARA) ซึ่งมีเอกสารลับ ข้อมูลใหม่ ๆ เผยแพร่ออกมาใหม่ทุกปี และมีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่เป็นอย่างยิ่ง

ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น เหตุผลก็เพราะจุดอ่อนประการหนึ่งของการศึกษาวิจัยเชิงลึกทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ในแวดวงวิชาการไทยยังคงขาดหลักฐานสำคัญหรือการขาดแคลนข้อมูลจากต่างประเทศอย่างชัดเจน แต่ปัจจุบัน ผู้อ่าน ผู้รู้ในแวดวงทหาร รวมทั้งนักวิชาการ นิสิตนักศึกษา ผู้สนใจทั่วไป สามารถค้นคว้าข้อมูลดังกล่าวได้จาก “คลังข้อมูลดิจิทัลของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ ได้อย่างสะดวกและทั่วถึงทั้งทาง on-site และ ทาง online และเพื่อการนี้จึงได้นำเสนอและแนะนำสิ่งที่น่าสนใจจาก “คลังข้อมูล” ดังกล่าวมาเผยแพร่สู่ผู้อ่าน ผู้รู้ ในแวดวงทหารและวิชาการ รวมทั้งผู้สนใจ โดยการคัดเลือกเอกสารสำคัญบางส่วนมาเขียนเล่าเรื่อง “เบื้องหลังการก่อตั้งสมาคมอาเซียนและความยากลำบากในช่วง 10 - 20 ปีแรก : มุมมองจากเอกสารลับของสหรัฐอเมริกา” เพื่อเป็นงานเขียนกึ่งวิชาการชุดสั้น ๆ สำหรับผู้สนใจที่มิใช่นักประวัติศาสตร์นักวิชาการ โดยตรง

อันที่จริงแล้ว งานเขียนชุดหนึ่ง ไม่ว่าจะมีความหนาหรือสั้น ๆ ก็ตาม ผู้มีประสบการณ์ย่อมทราบว่า กว่าจะเขียนและดำเนินการจัดพิมพ์จนแล้วเสร็จ ต้องอาศัยพลังงานและใช้เวลาไม่น้อย แต่ก็มีคนไม่น้อยที่มีเวลาอ่านไม่มากนัก ดังนั้น งานเขียนกึ่งวิชาการชุดสั้น ๆ ในแบบเรื่องเล่าแบบนี้ จึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่ดี และที่แปลกใจไม่น้อยก็คือ แทบทุกวินาทีมีงานเขียนชุดใหม่เล่มใหม่ ออกมาเสมอ เสมือนหนึ่งหนังสือ งานเขียน กลับมิเคยขาดหายไปไหน คือมันยังคงถูกผลิตออกมามากเช่นกัน เพราะการเขียนชุดความรู้ในเชิงสารคดี หรืองานเขียนเป็นหนังสือวิชาการแต่ละเล่มนั้น ต่างล้วนมีแรงจูงใจเป็นตัวตั้ง และตัวตั้งนี้ผู้เขียน ผู้ผลิต ก็คงคิดคล้ายกันในแง่ที่ว่ามิใช่เพียงการขายสินค้าในรูปชุดงานเขียน หนังสือ เท่านั้น หากแต่คือการขยายความรู้ออกไปสู่สังคมในวงกว้างเป็นสำคัญ

จุดประสงค์ของการเขียนงานชุดนี้ก็เช่นกัน แต่นอกเหนือไปจากการขยายความรู้แล้ว ยังมีเป้าหมายเพื่อการเผยแพร่เอกสารสำคัญ ข้อมูลลับ โดยเฉพาะเอกสารจากหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ ในแบบเรื่องเล่าสั้น ๆ กึ่งวิชาการ ที่มีทั้งด้านข้อมูล ความรู้ตามหลักคิดและวิธีการทางประวัติศาสตร์ พร้อมด้วยการแนะนำเอกสารสำคัญเกี่ยวกับอาเซียน จากเอกสารลับ-ลับที่สุดของหอจดหมายเหตุแห่งชาติ สหรัฐอเมริกา (NARA) มาสู่ผู้อ่าน ผู้รู้ ในแวดวงทหารและวิชาการ รวมทั้งผู้สนใจทั่วไป โดยการคัดสรรเอกสารสำคัญบางส่วนมาเล่าเรื่องเบื้องหลังการก่อตั้งสมาคมอาเซียนและความยากลำบากในช่วง 20 ปีแรก พร้อมความเห็นและข้อคิดของผู้เขียนในเชิงกึ่งวิชาการ ตามเป้าหมายนั้น ตามแนวพระราชดำริและพระราชประสงค์ของทูลกระหม่อมอาจารย์

อาเซียน : จากการเรียนการสอนสู่งานสัมมนาและงานเขียนกึ่งวิชาการในเชิงเรื่องเล่า

อย่างไรก็ดี การนำเสนอเอกสารสำคัญพร้อมด้วยความรู้ใหม่เกี่ยวกับสมาคมอาเซียนนี้ นอกจากเป็นภารกิจหนึ่งของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ แล้ว ยังมีแรงจูงใจพื้นฐานมาจากอีกหลายปัจจัยด้วยกัน ทั้งจากที่เคยสอนหัวข้อนี้ในหลายวิชาและสอนนานมาหลายปีแล้ว ณ กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษาโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า และยังเคยไปค้นเอกสารลับของ NARA มาหลายครั้ง อีกทั้งเคยจัดสัมมนาทางวิชาการประจำปี

aw-cl-[redacted]-91-2.indd 20 29/6/2568 BE 22:04

ของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ เมื่อปี 2564 เรื่อง “54 ปี การก่อตั้ง “อาเซียน” และปฏิกิริยาจากโลกมหาอำนาจและเพื่อนบ้าน”

แต่ที่สำคัญก็คือ จากการจัดสัมมนาครั้งนี้เมื่อปี 2564 พบว่าในองค์ความรู้เดิมของไทยยังคงมีความรู้ ความเข้าใจเข้าถึง สมาคมอาเซียนไม่มากนัก โดยเฉพาะในช่วงการก่อตั้งและบทบาทและอิทธิพลบนเวทีระหว่างประเทศในช่วงแรก ๆ ประมาณสองทศวรรษแรก ก่อนที่จะได้รับการรับยอมจากนานาชาติในระยะต่อมาจนถึงสมัยปัจจุบัน ซึ่งอาเซียนปัจจุบันผิดไปจากจุดเริ่มต้นอย่างชัดเจน เนื่องจากช่วงการก่อตั้งและการดำเนินการในช่วงแรกนั้น อาเซียนยังไม่เป็นที่ยอมรับของมหาอำนาจ ทั้งฝ่ายโลกเสรี ค่ายคอมมิวนิสต์ และกลุ่มไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (NAM)

ด้วยเหตุนี้ แทนที่จะให้ความสนใจอาเซียนในสมัยประชาคม ผู้เขียนกลับเห็นว่า ในช่วงก่อนการก่อตั้งหรือความสำเร็จในความพยายามดำเนินการในช่วงต้น ๆ นั้น น่าจะมีความหมาย ความสำคัญไม่น้อยต่อการสร้างการรับรู้และความเข้าใจสมาชิกผู้ก่อตั้งสมาคมแห่งนี้ จึงกลายเป็นประเด็นที่มาของการรื้อฟื้นประวัติของการก่อตั้ง เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจอาเซียนเมื่อแรกเกิดและในวัยเด็กนั้น ไทยและประเทศสมาชิกร่วมก่อตั้งอาเซียนนั้นต้องเผชิญกับปัญหาอะไรมาบ้าง ใช้กลวิธีการใด อย่างไร ทำไมผ่านพ้นมาได้ด้วยดี ซึ่งคำถามส่วนนี้เมื่อรวมเข้าด้วยกันกับบริบทในสมัยสงครามเย็นที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นที่ใหญ่ จึงเป็นที่มาของการฟื้น “เบื้องหลังการก่อตั้งสมาคมและความยากลำบากในช่วง 10-20 ปีแรก” อีกนัยก็คือ “กำเนิดอาเซียน : มุมมองจากเอกสารลับของสหรัฐอเมริกา”

กำเนิดอาเซียนจากมุมมองของเอกสารลับ สหรัฐอเมริกานี้ มีจุดมุ่งหมายและลำดับของการนำเสนอเป็นไปอย่างง่าย ๆ และตรงตัว คือ มีความต้องการนำเสนอท่าทีและปฏิกิริยาจากสหรัฐอเมริกา ที่มีต่อไทยและเพื่อนบ้านในการริเริ่มก่อตั้งสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออาเซียน (Association of Southeast Asian Nations, ASEAN) จากจุดเริ่มต้นและต่อเนื่องมา โดยจะได้เริ่มจากความเป็นมาของการก่อตั้งสมาคมอาเซียนในปี 2510 (1967) พร้อมทั้งแสดงประเด็นสำคัญในบริบทของช่วงการก่อตั้ง บทบาทและอิทธิพลของไทยและประเทศสมาชิกอาเซียนในทศวรรษแรก 2510-2520 (1967-1977) จากมุมมองของมหาอำนาจและเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะจากสหรัฐอเมริกาที่สะท้อนผ่านเอกสารลับ-ลับที่สุด (top secret) จากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (NARA)

แม้การนำเสนอนี้ใช้เอกสารลับ-ลับที่สุดจาก NARA เป็นหลักฐานสำคัญ ซึ่งน่าจะมีความรู้ใหม่ ๆ แต่ถ้าท่านไม่มีคำถาม ไม่มีข้อสงสัย เพราะยังไม่ละทิ้งความรู้เดิมแล้ว ก็ดูจะไม่มีอะไรใหม่นัก เพราะในความรู้เดิมนั้นอาเซียนเกิดขึ้นโดยไทยและอีก 4 ชาติ ได้แก่ มาเลเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย ต่อมามีบรูไนเข้าร่วม และได้ดำเนินการมาอย่างราบรื่น จนเป็นที่ยอมรับจากนานาชาติในยุคหลังสงครามเย็นในนาม “ประชาคมอาเซียน”

แต่ถ้าผู้อ่าน รู้จักการตั้งคำถามและมีข้อสงสัยในข้อมูลจากเอกสารต่างประเทศ ซึ่งถือเป็นข้อสำคัญประการแรกของการเป็นนักประวัติศาสตร์ที่ดี ท่านก็จะพบว่าอาเซียนในช่วงเริ่มแรกนั้น ต้องพบเจอกับอุปสรรคไม่น้อย โดยเฉพาะท่าทีและปฏิกิริยาของมหาอำนาจในขณะนั้น ซึ่งรวมถึงสหรัฐอเมริกาอย่างไม่น่าเชื่อ ทั้ง ๆ ที่สหรัฐอเมริกาเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดกับไทยในกลุ่มซีโต้ (SEATO) แต่กลับไม่สนับสนุนการก่อตั้งสมาคมอาเซียนเลย

เรื่องนี้ในเอกสารลับของ NARA มีข้อมูลอยู่มาก จึงมีอะไรใหม่มีข้อมูลใหม่ ๆ ที่น่าสนใจยิ่ง ที่คนไทยส่วนใหญ่ยังไม่เคยรับรู้กันมาก่อน และเท่าที่ทราบจากอดีตนักการเมือง-นักการทูตของไทย นักวิชาการ อาจารย์สอนระดับโรงเรียน มหาวิทยาลัย นิสิตนักศึกษา ประชาชนทั่วไป และผู้รู้ในแวดวงทหาร ก็ยังไม่ทราบ ยังไม่เคยรับรู้กันมาก่อนเช่นกัน คงเพราะยังไม่เคยเห็นเอกสารลับในเรื่องนี้มาก่อน แต่เอกสารลับ-ลับที่สุดนี้บางส่วนได้รับการเปิดเผยแล้ว และจะไปสู่การสร้างความรู้ ความเข้าใจใหม่ ที่ลบล้างความเชื่อและความรู้เดิมของไทยได้อย่างสิ้นเชิง

โดยทั่วไป ในความเข้าใจและการรับรู้ของคนไทย มักคิดและเชื่อกันมาแต่เดิมว่า การก่อตั้งอาเซียนเมื่อปี 2510 นั้น แม้มีจุดเริ่มต้นจากการริเริ่มของไทยกับสมาชิกก่อตั้งอีก 4 ชาตินั้นก็ตาม แต่มหาอำนาจหรือ “พี่ใหญ่” ของฝ่ายค่ายโลกเสรีในขณะนั้น คือ สหรัฐอเมริกา ย่อมมีส่วนรู้เห็นหรือเห็นดีเห็นงามอยู่ด้วยไม่น้อย เนื่องจากสหรัฐอเมริกาในช่วงนั้นเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดสนิทกับไทยอย่างมาก สหรัฐอเมริกาจึงน่าจะสนับสนุนหรืออยู่เบื้องหลังในการก่อตั้งสมาคมอาเซียนนี้ แต่เอาเข้าจริงแล้ว เอกสารลับ-ลับที่สุดของ NARA โดยเฉพาะในชุด RG 59 และชุด RG 84 กลับเปิดเผยให้เห็นไปในทิศทางที่ตรงกันข้ามในแบบ “พลิกหน้ามือเป็นหลังมือ” เลยก็ว่าได้

อันที่จริงแล้ว ก่อนที่จะมีโอกาสไปค้นอ่านและเห็นเอกสารลับ-ลับที่สุดของ NARA ในเรื่องอาเซียนนี้ ผู้เขียนเองก็คิดไม่ต่างไปจากคนไทยทั่วไป และมิได้สนใจประเด็นนี้มากนัก แม้เคยได้สอนเรื่องอาเซียนมานานหลายปี แต่กลับไม่เคยคิดทบทวนเรื่องนี้อย่างจริงจังเลย ทั้งนี้ส่วนหนึ่งคงเพราะอาเซียนปัจจุบันไปไกลจากเดิมมากแล้ว คือ จากสมาคมไปสู่ประชาคมหรือจากช่วงยากลำบากมาสู่ช่วงรุ่งเรืองแล้ว เราจึงมักลืมช่วงลำบากไปเสมอ และประเด็นสำคัญเราที่มักให้ความสนใจในการเรียนการสอนของวิชาต่าง ๆ ในปัจจุบันก็มักขยับออกจากสมัยสงครามเย็นมาสู่ยุคหลังสงครามเย็นมากกว่า คือมาอยู่ที่ประเด็นปัจจุบัน เช่น อาเซียน+ 1 อาเซียน+ 3 และ อาเซียน+ 6

ดังตัวอย่างที่ผู้เขียนเคยสอนหัวข้ออาเซียน ในวิชาประวัติศาสตร์โลก/ประวัติศาสตร์ร่วมสมัย สำหรับนักเรียนนายร้อยชั้นปีที่ 5 มานานตามหัวข้อคือ “อาเซียนและไทยกับการปรับตัวในโลกร่วมสมัย” และมักเน้นในสมัยใหม่ในยุคหลังสงครามเย็น สมัยประชาคมอาเซียนเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากมีเวลาสอนเพียง 2 คาบ จึงไม่มีเวลาให้กับประวัติศาสตร์ช่วงแรกของอาเซียน คือช่วงการก่อตั้งสมาคมและการดำเนินการในช่วงแรก ๆ ไปโดยปริยาย

นอกจากนี้ ยังเคยสอนประวัติศาสตร์ภูมิภาคนี้ ในช่วงสมัยรอยต่อจากสมัยอาณานิคมสู่การประกาศ เอกราช ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ตามหัวข้อ คือ “ระบอบอาณานิคม ขบวนการชาตินิยมและการได้รับเอกราช” นักเรียนนายร้อยชั้นปีที่ 4 ซึ่งมีเวลาสอน 3 คาบ แต่ก็มิได้มีโอกาสพูดถึงการก่อตั้งสมาคมอาเซียนเช่นเดิม

เพราะประเด็นสำคัญของประวัติศาสตร์ช่วงนี้ ได้เน้นด้านขบวนการชาตินิยมและอิทธิพลของญี่ปุ่น ซึ่งมีข้อถกเถียงมาจาก

aw-cl-[redacted]-91-2.indd 21 29/6/2568 BE 22:04

2 สำนักคิด คือ ศ. ดร.Harry J. Benda กับ ศ. ดร.Alfred W. McCoy โดยเฉพาะในประเด็นเรื่อง การเกิดขึ้นของชนชั้นใหม่ (New Elites) ในภูมิภาคนี้ เช่น ผู้นำคณะราษฎรของไทย และนักชาตินิยมที่มีชื่อเสียง โฮจิมินห์แห่งเวียดนาม เกิดขึ้นจากการสนับสนุนของฝ่ายญี่ปุ่นหรือว่ามีอยู่แล้วภายใต้ระบอบอาณานิคมตะวันตก

เรื่องนี้เป็นข้อถกเถียงใหม่สำหรับแวดวงวิชาการไทย แต่มีความสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงให้เวลาปูพื้นฐานมากหน่อย และมีข้อแนะนำว่า ถ้าผู้อ่านสนใจ มีเวลา ก็ควรต้องศึกษาหาอ่านจากนักประวัติศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงทั้งสองท่านที่กล่าวมาแล้ว เพราะเป็นเรื่องข้อถกเถียงจากสำนักคิด 2 ค่ายนี้ ที่ถือเป็นเรื่องเด่น และนักวิชาการ อาจารย์รุ่นใหม่ นิสิตนักศึกษาและผู้สนใจทั่วไป รวมทั้งนักเรียนนายร้อย ทหารอาชีพ นักการทหาร ก็ควรต้องศึกษาหาความรู้ให้กระจ่าง เพราะเท่าที่ทราบ ข้อโต้แย้งของ ศ. ดร.Alfred W. McCoy มีน้ำหนักมากกว่า แต่ผู้คนโดยเฉพาะนักวิชาการไทยกลับยึดสำนักคิดเดิมของ ศ. ดร.Harry J. Benda ไว้อย่างเหนียวแน่น คงเพราะงานเขียนของ ศ. ดร.Alfred W. McCoy ที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ยังไม่แพร่หลายนักในเมืองไทย

ด้วยเพราะการสอนที่ให้เวลากับเรื่องข้อคิดเชิงทวนกระแสของ ศ. ดร.Alfred W. McCoy ซึ่งเป็นหัวใจของการทำความเข้าใจปัญหาพื้นฐานหนึ่งในประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่ (รวมทั้งสมัยสงครามเย็นซึ่งจะได้กล่าวถึงแนวคิดของ ศ. ดร.Alfred W. McCoy เรื่อง “ความชาญฉลาด” ของผู้นำไทยและการรู้จักใช้นโยบายในการ “หลอกล่อ” กับชาติมหาอำนาจในตอนต่อไป) จึงทำให้การสอนที่ผ่านมาในวิชาประวัติศาสตร์ของภูมิภาคนี้ ยังขาดโอกาสเช่นเดียวกับการสอนในวิชาประวัติศาสตร์ร่วมสมัย คือไม่มีเวลาได้กล่าวถึงประเด็นกำเนิดของอาเซียนและการดำเนินการในช่วง 10-20 ปีแรก ซึ่งมีความยากลำบากและแตกต่างไปจากอาเซียนในช่วงหลังที่คนไทย ชาวอาเซียนและชาติอื่น ๆ ได้รู้จักและให้ความสำคัญ นั่นก็คือ ประชาคมอาเซียนดังที่เห็นในยุคปัจจุบัน

แต่เหตุผลที่ไม่ได้กล่าวถึงประเด็นสำคัญของอาเซียนนี้ นอกจากเรื่องเวลาการสอนน้อยแล้ว ยังพบว่างานวิจัย ตำรา วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทและเอก ส่วนมากหรือเกือบทั้งหมด มีการศึกษาวิจัยประเด็นนี้น้อยมาก เนื่องจากส่วนใหญ่มักสนใจและให้ความสำคัญกับบทบาทของสหรัฐอเมริกาที่มาพร้อมกับซีโต้ (SEATO) เป็นหลักมากกว่า กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ประวัติศาสตร์ของสมาคมอาเซียนในช่วงแรก ๆ มักถูกกดทับด้วยเรื่องของซีโต้

ที่สำคัญคือ เท่าที่ทราบจากการสำรวจองค์ความรู้เดิมของไทย หรือจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า นักวิชาการไทยยังไม่มีโอกาสได้พบเห็นข้อมูลชั้นต้นที่เกี่ยวข้องจากเอกสารต่างประเทศ ทั้งจากค่ายโลกเสรี นำโดยสหรัฐอเมริกา ค่ายคอมมิวนิสต์ที่มีสหภาพโซเวียตและจีนเป็นแกนนำ รวมทั้งกลุ่ม NAM เช่น อินเดีย อย่างมากเท่าที่ควรนัก จึงทำให้ประวัติศาสตร์ของอาเซียนจากจุดเริ่มต้นและการดำเนินการในช่วงแรกนั้น ยังคงเป็นเรื่องที่มืดมนต่อเนื่องตลอดมา หรือยังไม่มีน้ำหนักอย่างเท่าที่ควร เมื่อเปรียบเทียบกับเรื่องราวของซีโต้ เพราะมักมีแต่เรื่องซีโต้ เรื่องเล่าจากผู้เกี่ยวข้องในสมัยนั้น แต่ยังขาดหลักฐานข้อมูลอย่างชัดเจนจากฝ่ายสหรัฐอเมริกาโดยตรง

อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้แม้ว่ายังไม่มีโอกาสได้สอน ไม่เคยเห็นเอกสารจากชาติอื่น ๆ โดยเฉพาะเอกสารลับของสหรัฐอเมริกา แต่ความสนใจของผู้เขียนก็ยังคงมีอยู่บ้าง ที่สำคัญก็คือ จากการมีโอกาสไปค้นคว้าเอกสารลับ-ลับที่สุดของสหรัฐอเมริกา (NARA) ตามพระราชดำริและพระราชประสงค์ของทูลกระหม่อมอาจารย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อครั้งปี 2556-2559 ผู้เขียนได้เน้นความสนใจในความสัมพันธ์ระหว่างไทย - รัสเซีย เพื่อนำเสนอข้อมูลและความรู้เมื่อปี 2560 ในเรื่อง “120 ปี ไทย - รัสเซีย : การทบทวนองค์ความรู้สมัยสงครามเย็นตอนต้นจากมุมมองของนักการทูตและเอกสารลับฯ” และการค้นคว้าเมื่อปี 2556-59 นั้น กลับพบว่า มี “ข้อมูลใหม่” ในความสัมพันธ์ระหว่างไทย - สหรัฐอเมริกา และมีความหมาย ความสำคัญ โดยเฉพาะกับช่วงการก่อตัวของอาเซียนอีกด้วย

“ข้อมูลใหม่” ที่พบในครั้งนี้ ได้เปิดเผยให้เห็นชัดเจนว่า ภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับรัสเซีย (สหภาพโซเวียต) นั้น ผู้นำไทยไม่พอใจท่าทีและนโยบายของสหรัฐอเมริกาในฐานะพันธมิตรอยู่ไม่น้อย เนื่องมาจากการถูกกีดกันทางการค้าระหว่างไทยกับโลกคอมมิวนิสต์ และปัจจัยอีกด้านหนึ่งก็คือ ไทยและชาติสมาชิกที่ริเริ่มก่อตั้งอาเซียนนั้น ล้วนต่างไม่มั่นใจท่าทีของสหรัฐอเมริกาในการสกัดกั้นภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคนี้

ด้วยเพราะเรื่องทั้งสองนี้ ไทยและประเทศสมาชิกที่ริเริ่มก่อตั้งอาเซียน จึงเริ่มแสดงให้เห็นว่า มาตรการของซีโต้ (SEATO) นั้นอ่อนแอเกินไปในการรับมือกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะในปัญหาสงครามเวียดนาม และในความไม่พอใจนี้ส่งผลให้ผู้นำไทยเริ่มหันไปเข้าหาค่ายโลกคอมมิวนิสต์ ทั้งรัสเซียและจีนมากขึ้น ในขณะเดียวกันก็พยายามหาทางเป็นอิสระจากสหรัฐอเมริกา ซึ่งหนึ่งในความพยายามนี้ที่สะท้อนถึง “ความชาญฉลาด” ของผู้นำไทย-เพื่อนบ้านในฐานะประเทศเล็ก ๆ และการรู้จักใช้นโยบายในการ “หลอกล่อ” กับชาติมหาอำนาจนั้น ก็คือการจัดตั้งองค์การความร่วมมือภายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อมาก็คือ สมาคมอาเซียน นั่นเอง

จากการที่ได้มีโอกาสไปเห็นข้อมูลลับของ NARA นี้ และต้องการเผยแพร่เพื่อให้ชาวไทยได้รับรู้ด้วย จึงชวนกระตุ้นให้เขียนงานเรื่องเล่านี้ โดยอาศัยต้นทุนทางข้อมูลและความคิดจากส่วนหนึ่งที่เคยกลับไปทบทวน ค้นคว้า และอ่านเอกสารลับ-ลับที่สุดของ NARA ในช่วง 2530s-2550s และอีกครั้งในช่วงปี 2563-65 เพื่องานสัมมนาเรื่อง “54 ปี ไทยกับการก่อตั้ง “อาเซียน” และบทบาทในช่วงสิบปีแรก” ซึ่งได้พบ “ข้อมูลใหม่” ที่น่าสนใจเกี่ยวกับท่าทีและปฏิกิริยาของสหรัฐอเมริกาที่ไม่สนใจไม่รับรู้มากนักต่ออาเซียนในช่วงการก่อตั้งและบทบาทของอาเซียนหลังจากนั้นต่อมา แต่การเคลื่อนไหวเรื่องการก่อตั้งสมาคมอาเซียนนี้กลับน่าสนใจยิ่งและยังคงเป็นมรดก บทเรียนที่ดีของแนวทางในการบริหารจัดการต่อกระแสการเมืองโลกในปัจจุบัน-อนาคต เพราะแสดงให้เห็นถึงฐานคิด จุดยืนและกลวิธีการในการต่อสู้อย่างชาญฉลาดของผู้นำไทยและเพื่อนบ้านในฐานะประเทศเล็ก ๆ ได้อย่างดียิ่ง

นอกจากนี้ ยังมีกระแสจากภายนอก จากการได้รับเชิญจากศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ (International Studies Center, ISC) เป็นวิทยากรพูดคุยในรายการ “วิเทศปริทัศน์” ตอนพิเศษ หัวข้อ “กำเนิด

aw-cl-[redacted]-91-2.indd 22 29/6/2568 BE 22:04

อาเซียน : ปฏิกิริยาจากมหาอำนาจและเพื่อนบ้าน” เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2564 ซึ่งเป็นรายการสดเผยแพร่ทางหน้า Facebook และช่อง YouTube ของ ISC เพื่อให้ความรู้กับผู้สนใจทั่วไปและได้รับการตอบรับอย่างดี และมีผู้สนใจต้องการอ่านหนังสือประกอบการสัมมนาฯ และการได้อ่านข้อมูลจากเอกสารลับของสหรัฐอเมริกา (NARA) อีกด้วย

ทั้งหมดที่ได้กล่าวมา ถือเป็นต้นทุนและฐานกระตุ้นทางความคิดในการเขียนเรื่องเล่าอาเซียนชุดนี้ และเชื่อว่าถ้าหากมีการเขียนประวัติศาสตร์ในช่วงก่อตั้งและต่อเนื่องในช่วง 10 - 20 ปีแรกก็น่าสนใจยิ่ง เนื่องจากเป็นเรื่องที่คนไทยทั้งนักวิชาการและคนทั่วไป รวมทั้งผู้รู้ในแวดวงทหาร ให้ความสนใจน้อยมาก และแทบจะไม่ได้รับรู้เรื่องความเป็นมาที่ยากลำบากของอาเซียนในช่วงก่อตั้งและการดำเนินการในช่วง 10 - 20 ปีแรกมากนัก ซึ่งควรจะต้องเน้นไว้อีกครั้งว่า อาเซียนในสมัยปัจจุบัน มีความแตกต่างไปจากจุดเริ่มต้นอย่างชัดเจน เนื่องจากช่วงการก่อตั้งและการดำเนินการในช่วงแรก ๆ นั้น แม้ผู้นำไทยและประเทศสมาชิกผู้ร่วมก่อตั้งอีก 4 ชาติ ซึ่งมี “ความชาญฉลาด” ในการรู้จักใช้นโยบายในการ “หลอกล่อ” กับชาติมหาอำนาจสหรัฐอเมริกา และได้ดำเนินการสำเร็จในขั้นแรก แต่สมาคมอาเซียนกลับไม่เป็นที่ยอมรับของชาติมหาอำนาจ ทั้งฝ่ายโลกเสรี ค่ายคอมมิวนิสต์ และกลุ่ม NAM

อย่างไรก็ตาม การเขียนและนำเสนอเนื้อหาในงานเขียนเรื่องเล่านี้ มิได้จงใจที่จะกล่าวโทษชาติมหาอำนาจต่าง ๆ ทั้งฝ่ายค่ายโลกเสรี ค่ายคอมมิวนิสต์และกลุ่มไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (NAM) แต่ประการใด หากต้องการเปิดเผยข้อเท็จจริงที่เคยเกิดขึ้นในอดีตอย่างตรงไปตรงมา เพื่อแสดงให้คนไทยได้รับรู้และตระหนักไว้ว่า การก่อตั้งสมาคมอาเซียนและกว่าจะพัฒนาไปสู่การยอมรับจากนานาชาติ ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก ในรูปแบบที่เห็นและเป็นอยู่ปัจจุบันในนามของประชาคมอาเซียนนั้น ผู้นำไทยและผู้นำของประเทศสมาชิกก่อตั้งอีก 4 ชาตินั้น ได้ต่อสู้ ยืนยัน และฝ่าฟันพาความหวังจนสู่ความสำเร็จให้แก่ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาได้อย่างไร และสิ่งที่มีคุณค่าอันเกิดจากความสำเร็จนี้ ชาวอาเซียนรุ่นใหม่จะรักษาและสืบสานกันต่อไปอย่างไร จึงหวังว่าข้อเขียนชวนคิดจากเรื่องเล่าชิ้นเล็ก ๆ นี้ มีส่วนในการสร้างฐานความรู้ความเข้าใจ เข้าถึง พัฒนาประชาคมอาเซียนอย่างมั่นคงยั่งยืนต่อไป

แนวคิดและเนื้อหาของเรื่องเล่า

เนื้อหาในงานเขียนชุดนี้มีความยาวพอควร และอาจทำให้ผู้อ่านรู้สึกเหนื่อย/อ่อนล้าในการติดตามแบบม้วนเดียวจบ จึงได้แบ่งซอยแยกย่อยประเด็นต่าง ๆ ออกจากกันซึ่งประกอบด้วยกันหลายตอน แต่ยังคงต่อเนื่องกันในหลักการใหญ่ โดยมีจุดเน้นต้องการนำเสนอปฏิกิริยาจากโลกมหาอำนาจและเพื่อนบ้าน ที่มีต่อไทยและประเทศเพื่อนบ้านในการริเริ่มก่อตั้งสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออาเซียน (ASEAN) และความเป็นมาของการก่อตั้งสมาคมอาเซียนในปี 2510 พร้อมทั้งแสดงประเด็นสำคัญในบริบทของช่วงการก่อตั้ง บทบาทและอิทธิพลของไทยและประเทศสมาชิกอาเซียนในสองทศวรรษแรก 2510s-2520s จากมุมมองของสหรัฐอเมริกา ที่สะท้อนผ่านเอกสารลับ-ลับสุดยอดจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ สหรัฐอเมริกา (NARA)

ในเอกสารลับ-ลับสุดยอดจาก NARA มีข้อมูลเด่น ๆ ที่พบเห็นได้มาก ก็คือ สหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญ SEATO มากกว่า ASEAN ในขณะที่มหาอำนาจอื่น ๆ จากค่ายโลกคอมมิวนิสต์ เช่น รัสเซีย จีนแดง และเวียดนาม และกลุ่มไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (NAM) เช่น อินเดีย ต่างก็ไม่ยอมรับ ไม่ไว้วางใจ เพราะมักมองผ่านแว่นของสงครามเย็นในแบบ 2 ขั้ว คือมีแต่ขาว-ดำ หรือศัตรู-มิตร จึงเห็นแต่เปลือกนอกว่า อาเซียนเป็นสมุน-เครื่องมือรับใช้ของสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้คงเนื่องมาจาก ASEAN อยู่ภายใต้ร่มเงาของ SEATO และสหรัฐอเมริกา ฝ่ายโลกเสรี นั่นเอง

เอกสารลับ-ลับสุดยอดจาก NARA ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องไทยและอาเซียนนี้ มาจากหลายหมวดในฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน และปัจจุบันเอกสารลับ-ลับสุดยอดนี้ส่วนใหญ่ได้รับการเปิดเผย (declassified documents) ให้ประชาชนทั้งชาวอเมริกันและคนทั่วโลกสามารถเข้าถึงได้ ทั้งการอ่านจาก NARA และทางระบบอิเล็กทรอนิกส์ เช่น RG 59, RG 84 รวมทั้งบางส่วนจากเอกสารลับของ CIA ในเอกสารของชุด CIA Records Search Tool (CREST) ที่เผยแพร่ผ่านทาง online แต่ในเรื่องเล่านี้ได้เน้นเฉพาะข้อมูลในชุด RG 59 เป็นหลัก ซึ่งเอกสารชุดนี้ถูกจัดอยู่ในฝ่ายพลเรือนตามระบบการจัดเก็บเอกสารและให้บริการของ NARA ที่มีการแบ่งเป็น 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน แต่ข้อมูลในชุด RG 59 ก็มีข้อมูลลับด้านการทหาร ความมั่นคง ปรากฏอยู่จำนวนไม่น้อยเช่นกัน

ข้อมูลชุด RG 59 ที่ค้นคว้าเก็บรวบรวมจาก NARA นี้ ปัจจุบันถูกจัดเก็บไว้ในหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ ซึ่งมีข้อมูลลับ-ไม่ลับที่น่าสนใจจำนวนมาก และจะได้นำมาเสนอพร้อมหลักคิด วิธีการทางประวัติศาสตร์ พร้อมด้วยความเห็น ข้อคิดต่าง ๆ ตามหัวข้อที่ต่อจากตอนที่ (1) ซึ่งมีเนื้อหาหลักอีก 6 ตอน ได้แก่

(2) การก่อตั้งสมาคม “อาเซียน”: ความเป็นมาจากฝ่ายไทย ตามด้วย (3) NARA : ระบบ การให้บริการ และข้อมูลเบื้องต้น (4) กำเนิด “อาเซียน” 2510 : มุมมองจากเอกสาร RG 59 ในตอนท้ายก่อนสรุป คือ บทบาทและอิทธิพลของ “อาเซียน” : ช่วงต้นสิบปีแรก (2510-2520) จากข้อมูลเด่นและตัวอย่างเอกสารที่น่าสนใจของ RG 59 โดยแบ่งเป็น (5) บทบาทและอิทธิพลของ “อาเซียน”: ช่วงต้น ด่านแรกสหรัฐอเมริกา โลกเสรี และ (6) บทบาทและอิทธิพลของ “อาเซียน” : ช่วงต้น ด่านที่สอง ค่ายโลกคอมมิวนิสต์ และ NAM และ (7) บทสรุปและส่งท้ายของอาเซียน : ข้อคิดทางประวัติศาสตร์ ข้อดีของ NARA มีข้อมูลมากมายหลากหลายจากฝ่ายอื่น ๆ ทั่วโลก

เนื้อหาหลักอีก 6 ตอนต่อจากนี้ คือผลจากการค้นอ่านเอกสาร NARA และได้พบข้อมูลใหม่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับอาเซียนจากจุดเริ่มต้น และน่าจะนำไปสู่การสร้างฐานความรู้ ความเข้าใจในบทบาทและอิทธิพลของอาเซียนช่วงทศวรรษแรกและต่อมาได้อย่างดี ที่สำคัญคือมุมมองของสหรัฐอเมริกามีความสอดคล้องกับข้อมูลของประเทศอื่น ๆ ในค่ายโลกเสรี และค่ายคอมมิวนิสต์ รวมทั้งกลุ่ม NAM (กลุ่มไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด เช่น อินเดีย พม่า)

ทั้งหมดนี้ เป็นประเด็นที่เรื่องเล่านี้ต้องการเปิดเผยร่องรอยจากมุมมองต่าง ๆ ไว้ให้ได้มากที่สุด เพื่อการสร้างความเข้าใจ เข้าถึง ที่มาของการก่อตั้งสมาคมอาเซียน และนำไปสู่การศึกษาวิจัยในเชิงลึกอย่างรอบด้านต่อไป โดยเฉพาะมรดกทางฐานคิด จุดยืนและกลอุบายกลวิธีการ ในการต่อสู้ของกลุ่มประเทศเล็ก ๆ “อย่างชาญฉลาด” ในบริบทของการเมืองโลก ที่ชาวไทย อาเซียนรุ่นใหม่จำเป็นต้องเรียนรู้ไว้ เพราะโลกในปัจจุบัน-อนาคต ประชาคมอาเซียนก็ยังคงต้องเผชิญปัญหาภายนอกที่ไม่ต่างไปจากสมัยสมาคมอาเซียนมากนัก คือภายใต้ระบบโลกที่ยังมี 2 ขั้วใหญ่ ระหว่างจีน-รัสเซียและพันธมิตร/BRICS+ กับพันธมิตรตะวันตก-สหรัฐอเมริกา/Trump 2.0 โดยในตอนต่อไปจะเริ่มจากตอน (2) การก่อตั้งสมาคม “อาเซียน”: ความเป็นมาจากฝ่ายไทย เพื่อเป็นฐานแนวคิดและข้อมูล

aw-cl-[redacted]-91-2.indd 23 29/6/2568 BE 22:04